

Aula d'Història de Lo Rat Penat
Conferència del professor D. Fernando Millán Sánchez

Tema XXX.

El marquès de Campo.

El triomf de la Revolució burguesa.

El 22 de maig de l'any 1814, l'any en que tota Europa celebrava la derrota final de Napoleó Bonaparte, en la ciutat de València, en una casota situada en la plaça del Mercat, pròxima a la Llonja de Mercaders i a l'iglésia de Sant Joan del Mercat, va nàixer el chiquet que, en el moment del seu bateig en la parròquia abans citada, rebé el nom de José, alguns cronistes afigen Gabriel i Juan, fill de don Gabriel Campo i de donya Teresa Pérez.

Gabriel Campo era oriünt de les terres d'Aragó, de Torrijos del Campo. U de tants jóvens llançat a les plages de València a la busca d'un sustent que en el seu poble difícilment podia conseguir. Eren terres dures, de difícil cultiu i les boques, en la família, eren massa com per a poder alimentar-les a totes. Un prototip d'emigrant que la lliteratura valenciana, i especialment Vicent Blasco Ibáñez, han arreplegat de manera magistral.

En València, en el seu esforç, havia llaurat Gabriel Campo un magnífic pervindre. Com atres païsans seus s'havia dedicat al comerç, més concretament al comerç de les espècies, ampliat posteriorment a tota classe d'alimentació, que consolidava la seua posició econòmica al mateix temps que li permetia posicionar-se en l'interior del partit moderat, una vegada conclòs el regnat de Ferrando VII s'iniciava la regència de Maria Cristina, com un valencià pertanyent a la burgesia econòmica que intentava apoderar-se, front als lliberals progressistes, del poder polític.

Una sòlida posició econòmica i social que li permeté, una vegada que son fill acabà els estudis primaris i secundaris en un prestigiós coleje privat de València, enviar-lo a recórrer els països més avançats d'Europa. Volia que en ells deprenquera les més modernes aportacions en el camp de l'economia, en el camp de l'indústria, en totes les facetes que el convertiren en un futur gran financer.

En 1843 se li presentà a Gabriel Campo l'oportunitat de llançar a son fill de ple a la vida pública.

Era Josep Campo, tornat a la ciutat de València, un home jove, inclús no alcançava els trenta anys, pero ya tenia fama entre els valencians de persona sabuda en el camp de l'administració i de les finances. El moment era propici. El govern del general Espartero, vencedor en les guerres carlistes, del lliberalisme radical i personaliste, tocava a la seua fi. Els moderats, dirigits pel general Narváez i secundats per la reina Isabel II, aliats en els lliberals purs del valencià Joaquim Maria López, forçaven la dimissió del regent de la Nació.

Naixien per totes bandes, en cada una de les grans ciutats d'Espanya, les Juntes de Defensa que substituïen als governs municipals afectes al progressisme radical.

Gabriel Campo, membre de la Junta de Defensa de València, va plantejar la qüestió als seus companys moderats. El nomenament del seu fill José com a alcalde interí de la ciutat que era capital del regne. Nomenament que, a pesar de la joventut de l'aspirant, fon aprovat i entregà el poder de l'alcaldia a un home brillant en el qual tots confiaven.

En els següents anys, 1843-1846, el nou alcalde no defraudà a ningú. Consolidada la seua posició després de ser elegit per votació el més de desembre de 1843, era el primer mandatari electe del municipi valencià, va presentar un projecte de regeneració de la ciutat que a tot lo món sorprengué. Pensaven que, donada la seua magnitud, seria impossible portar-lo a la pràctica en el moment històric que la societat valenciana vivia.

Se tractava de promoure l'empedrat dels més importants carrers de la ciutat, dotar a l'urbs d'un nou allumenament a partir de l'utilització del gas, establir el servici de l'aigua potable en totes les vivendes que pogueren costejar les despeses, urbanisar l'abandonat barri de la Saïdia..., un projecte certament faraònic que Josep Campo posà en marcha entre els anys 43 i 46 del segle XIX.

Sorprenentment, ya que ningú havia plantejat queixes contra la seua gestió i els moderats seguien en el poder en la Nació, estem en la primera dècada del govern de Narváez, Josep Campo va presentar la seua dimissió com a alcalde de la ciutat. Havia assaborit el sabor de la política, pero preferia seguir el camí cap al que tenia vocació i estava preparat. El camí de l'home de negocis, del capità d'empresa que només respon dels seus actes davant la seua consciència.

De manera immediata, despuix de la seua renúncia a l'alcaldia, plantejà al nou Ajuntament que bevia de les seues fonts, quedar-se en la contracta de totes les obres mampreses i les que faltaven per realisar. La contracta sobre el gas i l'allumenament, la contracta de l'aigua en les vivendes, la contracta de l'empedrat, l'urbanisació de la Saïdia..., contractes municipals que conseguí sense massa dificultats donades les seues bones relacions en els nous governants.

Naixien per la seua iniciativa a partir de l'any 1846, i per a dur a terme la tasca de les reformes de la ciutat les contractes de la qual havia conseguit, la Societat d'Aigües Potables, la Societat del Gas, i, sobretot, naixia la Societat de Crèdit i Foment, el primer banc d'inversions que Espanya coneixia i que la situava en la senda de la revolució industrial i financera que Europa vivia.

Èxits continuats en el món dels negocis que el convertixen en poc de temps en u dels inversors més importants de la Nació, i que tenen també la seua retribució en el camp de la política. L'any 1850 Josep Campo fon elegit diputat provincial pel districte d'Énguera, la capital de la valenciana comarca de la Canal de Navarrés. Districte electoral que es convertiria en el feu permanent del nou diputat.

En el mateix any, 1850, va ser triat Josep Campo diputat de les Corts Espanyoles en les llistes del partit moderat. Una designació que l'obligà a traslladar-se a Madrid i fixar allí la seua residència. Una residència que s'allargaria en el temps perquè duraria, com a diputat electe en les diverses votacions, fins a l'any 1865, encara que sense perdre mai de vista la seua presència en València.

Des d'eixa data, 1865, i fins a l'any 1868, any de la revolució lliberal-progressista, va ser, el financer valencià, senador vitalici. Isabel II, la reina d'Espanya, li pagava en el nomenament totes les aportacions que a la consolidació de la monarquia i al progrés de la Nació havia realitzat.

Com a aportacions essencials del financer valencià al progrés d'Espanya en eixos anys, anotem, en primer terme, la seua presència en el desenvolupament del ferrocarril en les terres valencianes primer, en el context de la península més tard. S'iniciava en el trayecte Mar-Xàtiva, i s'ampliava en el que posava en contacte a València en Tarragona. El ferrocarril era la força del futur, la que articulava totes les comarques d'Espanya tant en la comunicació de passagers com de mercaderies.

Fon també el temps en el que Josep Campo obtingué la concessió de la compra i venda del tabac per a tota Espanya. De la producció que arribava de Filipines i de Cuba. Una situació de poder econòmic, de poder inversor, que el conduí a la necessària creació de la Sociedad Central Española de Crédito, institució financera que estenia la seua presència a totes les províncies d'Espanya. Corria, en el moment, l'any 1864.

Per lo que a València fa referència és necessari anotar que, per a defensar les seues tesis polítiques i augmentar la seua credibilitat financera, Josep Campo posà en marxa un periòdic que tingué per títol La Opinión, portaveu del moderantisme valencià i la direcció del qual s'entregà a un jove llibertatista especialment brillant.

Parlem de Teodor Llorente Olivares: l'home, tenia vinticinc anys, que feu del nou periòdic un instrument de combat dels moderats valencians, capaç d'enfrontar-se en els òrgans d'opinió dels lliberals i dels carlistes que eren els principals adversaris.

Un altre tema poc tractat pels biògrafs del financer valencià, nos porta a recordar que, l'any 1865, u dels seus hòmens de confiança, Ciril Amorós, en aquell temps governador civil de València, conseguí el permís de la Reina per a derrocar les muralles que voltaven i asfixiaven la ciutat.

El derrocament de les mateixes feia possible un procés d'urbanització i de noves construccions que atraia als capitals més poderosos. València deixava de ser una ciutat provinciana, ancorada en el temps, per a convertir-se en una nova urbs que tractava de situar-se entre les més modernes d'Espanya.

Josep Campo era, l'any 1865, un home nou, novengut al món de l'alta burgesia financera, lluntà a qualsevol origen aristocràtic, que sorprenia a quants competien en ell. La seua

visió dels grans negocis possibles no tenia límits i la seua audàcia en mamprendre'ls tampoc. Els èxits aconseguits li obrien la porta dels més alts càrrecs de la societat espanyola.

Va ser el temps en el qual, al costat del també valencià Lluís Mayans, ministre permanent en tots els anys del poder moderat, i al costat del marquès de Càceres i el marquès de Montortal, se creà en Madrid, en el transcórrer del regnat d'Isabel II, lo que es nomenà el “grup valencià”.

Un grup de financers, secundats pels diferents governs de l'època, que marcaren la pauta d'una revolució financera i també parcialment industrial, que tornà a situar Espanya en el quadro de les potències europees. Encara Espanya tenia un poder colonial que considerar.

Pero la crisi econòmica de l'any 1866 que conegué Europa i Espanya, posà en qüestió l'autèntica vàlua financera de l'antic alcalde de la ciutat de València. Una crisi econòmica que el va obligar a declarar en quebra a la seua Societat d'Inversions. Els valencians conegueren, tots aquells que havien confiat en Josep Campo, lo que significava la pèrdua de tots els diners invertits.

El gran home havia defraudat. Una pèrdua del seu prestigi que en València conduí a la cessió del periòdic La Opinión als qui, fins al moment, l'havien gestionat en el seu nom. A Teodor Llorente li cediria la capçalera del periòdic en l'obligació de canviar-li el nom. A Federic Doménech, l'home que havia tengut al seu càrrec l'impressió, li cedia els tallers.

Naixia, en eixe any de 1866, el periòdic Las Provincias que, present en el carrer fins als nostres dies, se convertiria en el decà de la premsa valenciana.

La revolució lliberal-progressista acaudillada pel general Prim, marquès dels Castillejos des de les seues victòries en Àfrica, que es produïx en Espanya el més de setembre de l'any 1868, la Gloriosa en denominació dels seus partidaris, l'immediata expulsió de les terres d'Espanya de la reina de la Casa de Borbó, posà fi, per lo que pareix de manera definitiva, a la primera etapa d'esplendor econòmic i polític de Josep Campo.

El regnat d'Amadeu de Savoya, el príncip italià que Prim presentava com a model dels reis democràtics, i el breu paréntesis de la Primera República espanyola que el va succeir, el nomenat sexeni revolucionari en el seu conjunt, obligaren a Josep Campo a retirar-se de l'escena política. Una desaparició que, no obstant això, no permaneixia al marge de la crisi política que vivia Espanya. Ben al contrari, i a través dels seus hòmens de màxima confiança, Ciril Amorós i Teodor Llorente, el financer valencià preparava la seua tornada.

1874. S'ha constatat el fracàs del govern d'Amadeu de Savoya. L'intent d'instaurar una nova monarquia democràtica no ha pogut consolidar-se, privat com estava el procés de la persona que l'impulsava. L'assassinat de Prim, el seu principal valedor, el fea inviable perquè ninguna força política o social espanyola, ni tan sols l'eixèrcit, fea costat a un rei estranger.

El mateix camí havia seguit la Primera República, liquidada pels seus propis partidaris a partir de les revolucions cantonals de l'any 1873, que derivaven a posicions anarquistes, ocupació de les terres, rebujades per la societat espanyola, i que fan possible la substitució del règim governat per intel·lectuals, l'any 1874, per la república militar presidida pel general Serrano. El mateix que havia seguit favorit de la reina expulsada, i que havia acompanyat a Prim en la revolució del 68.

Una república militar que no tenia més base de sustentació que les forces militars que estaven a favor d'un poder personal sense presència en la societat.

Com a contrapés ad este buit de poder que es coneixia en Espanya, se consolidava l'opció dels còrculs alfonsins. Aquells que aglutinaven a quants en Espanya escomençaven a pensar que només la tornada dels Borbons podria donar estabilitat política a la situació. L'obstàcul principal a eixa tornada de l'antiga monarquia parlamentària el representava la pròpia reina, que era menyspreada per tots els espanyols sense distinció.

Pero u dels millors polítics que l'història d'Espanya coneixeria, Antonio Cánovas del Castillo, malagueny, fill d'un mestre d'escola de procedència valenciana, apuntava una solució que tal volta seria l'única possible per a salvar la ruïna política de la Nació. Se tractava de donar suport a la monarquia dels Borbons en la persona del príncep Anfós. El fill primogènit de la reina Isabel.

Una proposta que, a pesar de la joventut del futur monarca, se vea de grat per totes les forces conservadores del país i una bona part dels lliberals.

I a l'opció alfonsina que se li oferia, a la tornada al tro d'Espanya dels Borbons, va dedicar el seu suport, i el de tots els seus hòmens, Ciril Amorós, Teodor Llorente, Navarro Reverter..., el financer valencià Josep Campo.

La societat espanyola en la seua immensa majoria estava esperant un pronunciament militar contra el govern de Serrano per a mostrar el seu suport al príncep Anfós de Borbó. pero Cánovas del Castillo, el cap del partit, se negava absolutament a acceptar que, una vegada més, foren els militars els que intervingueren en la designació de la persona que havia d'ocupar el poder, i en la naturalea del nou Estat espanyol.

Volia, el polític malagueny, més que ningú l'arribada d'Anfós de Borbó al poder, la restauració de la Casa de Borbó en el tro d'Espanya, pero la volia portada pel poble, per una manifestació de tota la societat que obligara al govern militar de Serrano a dimitir.

Era este un camí massa llarc en opinió de Josep Campo, que decidí jugar les seues pròpies armes per a precipitar la situació. Unes armes que consistien en assegurar als militars que volgueren pronunciar-se en favor d'Anfós de Borbó que tota la base econòmica del colp corria per son conte.

Els fets que es succeïren foren immediats. Ciril Amorós, com a polític més expert del seu equip de col·laboradors, coneixedor de la situació de l'eixèrcit espanyol, se posà en contacte

en u dels seus generals més populars. Se tractava de Martínez Campos, un general victoriós participant en totes les guerres que Espanya sostenia en les seues colònies, i que estigué disposat a encapçalar l'alçament si contava en el ferm suport del financer valencià.

Res se digué a Cánovas de lo que es preparava, encara que sí a certs membres de la cambra personal del príncip que es mostraren disposats a donar suport al pronunciament. La fase següent consistia en decidir en quines forces militars se contava per a l'intent. Martínez Campos no en tenia cap en el moment perque Serrano no es fiava d'ell, pero el general conspirador tenia amics entre les forces armades que sí en tenien.

I foren els caps acantonats en les seues forces en Sagunt, la mítica ciutat valenciana de l'Antiguetat, en motiu d'unes maniobres militars programades, els que varen rebre la proposta. Una proposta ben acceptada en la condició que fora el mateix Martínez Campos el que encapçalara de manera pública el pronunciament. Una proposició que el general, desijós d'ocupar el suprem poder al mateix temps que eliminava a Serrano, va acceptar.

El més de setembre de l'any 1874 les forces de Martínez Campos se pronunciaren a favor del retorn dels Borbons al tro d'Espanya. Un retorn que havia d'efectuar-se en la persona del príncip Anfós, hereu llegítim, que prendria el nom per a l'història d'Anfós XII.

No hi hagué oposició declarada, per part del govern militar republicà. Ni n'hi hagué per part de ningun sector de prestigi de la societat espanyola, farta dels fracassos del sexeni revolucionari. N'hi hagué, exclusivament, per part de dos persones: Isabel de Borbó, la reina expulsada, i Antonio Cánovas del Castillo, el líder, com havem indicat, del partit alfonsí.

La primera, Isabel de Borbó, intentà ser ella la que tornara a governar. Un desig que fon immediatament rebujat per quants donaven suport al pronunciament, recordant-li que no es tractava de tornar al passat, sino d'iniciar un nou periodo en l'història d'Espanya que seria conegut com la Restauració.

Per a Cánovas del Castillo no hi hagué resposta. Simplement el nou monarca el nomenà president del nou govern que naixia. Ell seria l'arquitecte de la nova situació política que havia de conéixer la renaixcuda Espanya.

Antonio Cánovas del Castillo va acceptar la proposta que el rei li fea. A soles demanava plens poders per a dur a terme el seu projecte. Un projecte que tenia com a pedra angular la col·laboració en el govern de la Nació dels conservadors, el grup social que ell dirigia, i els lliberals progressistes, que contaven en dos caps reconeguts: Práxedes Mateo Sagasta i Ruiz Zorrilla. Sagasta acceptà la proposta que se li formulava. Ruiz Zorrilla, per contra, se declarà republicà i marchà a l'exili de París.

S'iniciava el temps de la Restauració que, des de l'any 1874, el seu inici, s'estendria fins a l'any 1923, l'any del començament de la dictadura de Primo de Rivera.

Anfós XII no oblidà els favors rebuts. Josep Campo fon premiat en el seu nomenament de marquès de Campo, i en el suport de la monarquia per a totes les activitats que desijara iniciar. Unes activitats financeres que tindrien com a suport bàsic a una nova creació de qui alcançava la noblea pels seus mèrits. Parlem del Banco Peninsular Ultramarino.

El nou marquès de Campo, en els seus negocis, havia decidit transcendir més allà de les fronteres espanyoles. Necessitava estendre el seu poder cap als grans negocis que la vida d'ultramar podia oferir-li, i, més concretament, els que tenien com a procedència els productes que es produïen en les nostres colònies i la relació entre elles i la península.

Colònies que, no podíem oblidar-ho, se situaven, encara, tant en Amèrica, Cuba-Puerto Rico, com en Àsia, les illes Filipines, i com en Àfrica, la Guinea espanyola i les nostres possessions en el Marroc, i que nos oferien per al comerç productes tan atractius com el sucre, com el tabac, els fruits tropicals, la fusta, i alguns productes de la mineria d'especial atractiu.

Per a enllaçar-les totes, per a poder fer comerç en totes elles i entre totes elles, el marquès de Campo es llançà a l'adquisició d'una gran flota de naus. Flota que estaria dedicada en exclusivitat a complir l'objectiu desijat: ser el vehícul essencial del comerç entre la metròpolis i les colònies, entre la producció de les matèries primes que elles pogueren oferir-nos i els productes manufacturats que nosatres els oferíem. En cada una d'eixes colònies Josep Campo tindria les seues pròpies factories.

Un projecte certament colossal del marquès de Campo que tingué la seua recompensa. El govern li concedí l'exclusiva del correu entre el port mexicà de Veracruz i les ciutats de L'Havana en l'illa de Cuba i la de Sant Joan en l'illa de Puerto Rico. En la pràctica tot el trànsit de viagers, de correspondència i de mercaderies en el Carip espanyol.

No passà massa temps sense que esta concessió s'estenguera també a la correspondència d'Espanya en les illes Filipines, lo que multiplicava el poder del marquès de Campo, que controlava de fet tot el comerç espanyol en les costes asiàtiques. El fermall al poder gojat pel financer valencià tingué lloc en el moment en que una concessió pareguda se li otorgà per a que les seues naus s'ocuparen també del correu mediterràneu, és dir, el propi de la península i les nostres possessions africanes.

Josep Campo Pérez, marquès de Campo, l'any 1881, era, sense dubte, el primer dels financers espanyols i u dels més reconeguts d'Europa.

Hi ha un eixemple singular que tal volta siga la mostra més evident de lo que afirmem. Parlem del viage organiat pel marquès de Campo al canal de Panamà.

Estos són els fets. L'any 1881, Ferdinand de Lesseps, l'extraordinari ingenier francès que havia segut capaç de construir el Canal de Suez, l'obra jagantesca que unia la mar Mediterrànea en l'oceà Índic, permetent aixina que la navegació que posava en contacte Europa en Àsia no haguera de recórrer tota la costa africana, estava immers en el projecte de construir un atre canal, encara més ambiciós, que uniria l'oceà Atlàntic en l'oceà Pacífic,

lo que permetria a la navegació oblidar el pas del Cap de Hornos en el final de les terres americanes.

Una obra de proporcions jagantesques que necessitava finançació. Una finançació que Lesseps pensava obtindre dels grans financers europeus. Per a aconseguir-la havia convidat als governs i als hòmens de negocis més eminents d'Anglaterra, d'Alemanya, de França, d'Holanda i dels Estats Units, a visitar les obres ya iniciades i tot el projecte definit.

Una notícia que recorregué el món i que cridà l'atenció del marquès de Campo. Espanya, que havia descobert les terres de Panamà, que havia incorporat a les seues gents a la civilització occidental, no havia segut convidada a participar del coneiximent de l'obra que es projectava.

La resposta del marquès de Campo va ser immediata. Se posà en contacte en Sagasta, en el moment cap del partit lliberal i president del govern espanyol, i li manifestà el seu desig de finançar un viatge del govern i dels millors tècnics espanyols en ingenieria a Panamà. Se tractava de recordar al món el paper que Espanya continuava jugant en el continent americà.

Sagasta li indicà, en primer lloc, l'agraïment del govern per la seua iniciativa, pero li manifestà que, al no haver segut convidats oficialment, ni tan sols el rei, no podien acceptar la seua invitació a nivell de govern, encara que no hi hauria cap d'inconvenient en participar en una invitació privada que fera el financer espanyol.

Josep Campo acceptà l'envit. Seria ell qui convidava a visitar les instalacions del canal de Panamà al personal qualificat dels ministeris interessats, i dels Coleges i Institucions que volgueren destinar algun representant.

Una proposta que fon acceptada immediatament per part dels ministeris d'Estat, de Foment, de Marina, que enviaren als seus subsecretaris, igual que feren les diverses Institucions i Coleges directament implicats. El marquès de Campo es reservà l'incloure en l'expedició a alguns dels seus hòmens de confiança per a que l'informaren personalment del viatge.

I entre ells, i de manera molt personal, convidà al periodiste valencià Peris Mencheta, l'audaç reporter instalat en Madrit, que seria capaç de montar la seua pròpia agència d'informació. Ell seria l'encarregat d'enviar notícies a tots els rotatius d'Espanya i als més importants del món.

Una acció de reivindicació d'Espanya en el món que el marquès completà comunicant-li a Lesseps el seu projecte i el seu disgust. El célebre ingenier francès li contestà demanant-li perdó per haver exclòs a Espanya del viatge organitzat, i comunicant-li que tota l'expedició espanyola seria acollida com se mereixia i atesa pels responsables en el propi lloc de les obres.

Una expedició espanyola embarcada en el vaixell Magallanes, el marquès de Campo volia recordar als qui pegaren la primera volta al món, complimentada en tots els ports visitats, i molt especialment en L'Havana i en Sant Joan de Puerto Rico, a on existien factories de Josep Campo.

Una expedició que no tingué més contratemps que trobar-se en Panamà, en les obres iniciades del canal, una epidèmia de còlera que acabà en la mort del director de les obres i de molts dels seus treballadors.

El marquès de Campo morí en Madrit, afectat per un derramament cerebral segons els meges que l'atengueren, l'any 1889. El seu cos fon traslladat a la seua ciutat natal, a València, a on va rebre sepultura. Els seus conciudadans l'honoraren en la construcció d'un monument que hui pot contemplar-se en la Gran Via del Marqués del Túria.

La seua obra.

Tres són els grans objectius que Josep Campo Pérez se propongué complir en el discórrer de sa vida, dels seus afans financers:

La modernisació de la ciutat de València. La presència d'Espanya en la revolució financera i industrial que Europa vivia. La defensa de la posició d'Espanya com a potència internacional.

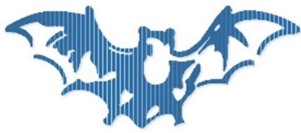
Sobre el primer tema cap poca discussió si recordem que, sent un home jove que havia conseguit l'alcaldia, ya plantejà tot el projecte d'urbanisar els carrers més importants, de dotar d'allumenat a la ciutat, de fer possible que l'aigua corrent aplegara a totes les cases..., obra d'urbanisació global que culminà dotant a València, al seu regne, d'una institució financera capaç de donar crèdits barats a quants el sollicitaren, i capaç d'atendre en micro-crèdits als més necessitats.

Naixia per la seua iniciativa, encara que l'història situe com a principal responsable a Josep Navarro Reverter, la Caixa d'Aforros i Mont de Pietat de València. l'institució financera que en els temps de màxima necessitat, els propis de la posguerra civil espanyola, pogué salvar a centenars de famílies valencianes de la pobrea i de la fam.

També en el cas de la presència d'Espanya en la revolució industrial i financera que vivia Europa, havem fet especial menció a les inversions que Josep Campo dedicà al món del ferrocarril. L'instrument fonamental d'eixe desenroll econòmic que Occident vivia.

El ferrocarril, posant en contacte a totes les ciutats espanyoles d'importància, tant per lo que fa referència als viagers com a les matèries dedicades al comerç, fon la causa central del progrés que Espanya vixqué en el segle XIX, una vegada desaparegut de l'escena Ferrando VII. I Josep Campo apostà per ell.

I al costat del ferrocarril, l'aposta per les societats financeres la presència de les quals en Espanya ell inicià. Ho havia deprés en el seu recorregut per Europa. Només unint el capital

de molts inversors i dirigint el camí a seguir per eixe capital, se podien mamprendre les grans reformes. Una atra aposta en la qual encertà plenament.

La nostra presència en el món queda també refermada pel paper que jugaven les importacions cap a Europa dels productes propis de Cuba, Puerto Rico i Filipines. Una importància que servia de basament al creiximent d'Espanya i que fon tallada de raïl pels Estats Units d'Amèrica secundats per Anglaterra. La guerra de Cuba i Filipines determinà la fi de la nostra posició com a potència colonial.